

Vallparadís: prehistòria al cor de Terrassa

per Joan Abad i

Albert Aulines¹

---

¹Article redactat el març de 2006 en motiu de la visita que membres de l'Associació Arqueològica van realitzar el 26 de gener de 2006 en aquest jaciment arqueopaleontològic.

Vallparadís és el topònim d'un dels principals espais verds situats a l'interior de la ciutat de Terrassa i actualment està protegit i reconegut com un parc: el Parc de Vallparadís (Figura 1). Aquesta zona, avui destinada al gaudi dels ciutadans, també degué ser un lloc confortable per a la vida humana en èpoques passades si tenim en compte els testimonis que s'hi han conservat i que són atribuïbles des de l'edat del ferro fins a l'era industrial del segle XIX. I, des de l'agost de 2005, arran de la troballa d'abundants instruments lítics i fauna fòssil durant la construcció de l'estació dels Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya, caldrà sumar a aquest extens llegat, un nou període històric, molt més antic i poc conegut, tant a l'àrea del Vallès com a la resta de Catalunya: el referent als homínids que, procedents d'Àfrica, van arribar i ocupar per primera vegada la península Ibèrica entorn d'ara fa un milió d'anys.

Antecedents: el jaciment paleontològic de Cal Guardiola

El quatre de febrer 1998, els paleontòlegs Xavier Berástegui, Jaume Casanovas i Salvador Moyà van presentar a *Tribuna d'Arqueologia* -cicle anual de conferències que organitza el

Departament de Cultura- la conferència "*El jaciment paleontològic de Cal Guardiola. Una finestra oberta al plistocè inferior de Catalunya. Contextualització geològica*"¹. Aquest treball era el resultat d'uns mesos d'una excitant excavació que va tenir lloc a la base -als fonaments- del modern edifici de Mútua de Terrassa, al marge dret de la riera i a tocar el pont que uneix els nuclis fundacionals d'aquesta ciutat. En les seves conclusions, després d'acabar l'excavació d'urgència que va durar sis mesos,

Figura 1. Vista general de la zona de Vallparadís: a l'esquerra, sota els edificis de la Mútua de Terrassa, el jaciment paleontològic de Can Guardiola i, a la dreta del pont, el jaciment arqueopaleontològic de Vallparadís.

situen les troballes en el la part alta del plistocè inferior, en concret a l'entorn d'un milió d'anys. El jaciment és molt ric, amb gran diversitat de troballes: s'hi identifiquen un mínim de trenta-una espècies d'animals, i, a més a més, restes de flora mediterrània, totes elles recuperades en un òptim estat de conservació. Entre els grans vertebrats, cal destacar la presència d'elefants (*Archidiskodon meridionalis*), cavalls (*Equus Stenonis*), porcs (*Sus scrofa*), hienes (*Pachy-crocuta brevirostris*), rinoceronts (*Stephanorhinus sp*), cànids (*Canis etruscus*) i hipopòtams (*Hippopotamus amphibius*), aquests últims els més ben representats, els mateixos que actualment habiten l'Àfrica. No cal oblidar la presència d'un primat de l'espècie *Macaca silvana*, braquiador, associat a les bosquíries.

Fa un milió d'anys, el Vallès, efectivament, era un petit paradís tropical o semitropical. La conclusió aportada per l'estudi ens explica que aquesta fauna i flora són una associació única a Europa. Així, cal Guardiola és un jaciment excepcional, com pocs n'hi ha al món, segons els autors, però, tot i que els investigadors apunten en la direcció correcta, no hi troben evidències clares d'ocupació humana. Esmenten els jaciments d'Atapuerca, en concret TD-6, dient que l'evidència més antiga de la presència d'aquells homínids vinguts d'Àfrica no depassa la xifra d'un milió d'anys.

El Parc de Vallparadís

Vallparadís és un topònim amb connotacions romàntiques. El nom ens condiona i ens incita a pensar, efectivament, en el Paradís bíblic. Però, si substituïm la temàtica bíblica per el més pur i actual mercantilisme podem pensar, per exemple, en

la Isla Bonita: una platja exòtica, roba de vestir acolorida i aigües cristal·lines, mentre assaborim la vida amb uns Mojitos o unes Margarites. Abans de saber-ne res, d'aquest lloc, per a nosaltres tenia altres connotacions. Pensàvem en estratègies de venda de pisos. Imaginàvem un empresari espavilat promocionant vivendes de quaranta metres quadrats a preus de Manhattan.

Però, no és així: Vallparadís és un lloc habitat i amb nom propi des de molt antic. El seus orígens els hem de situar a l'entorn de l'any 1000. Municipium Flavium Egara és el nom llatí de l'actual Terrassa. L'origen de la ciutat l'hem de buscar, doncs, en l'època de la colonització romana, l'any 139 aC. Les primeres manifestacions de poblament, però, són anteriors al període romà: les trobem en els enterraments de can Misser, que són de l'Edat del Ferro. A la riba esquerra de la riera de Vallparadís, l'any 1110 Ramon Berenguer III va permetre la construcció d'una nova fortalesa al municipi. Aquesta, el 1344, per donació de la família dels Centelles, va ser convertida en la Cartoixa de Vallparadís, solemne monument romànic que lentament va sortint de la seva franca decadència. Acabarà formant part del conjunt de serveis culturals d'aquesta ciutat, en altres temps capdavantera en el teixit industrial de Catalunya. Passejar pel seu casc antic, actualment, és com fer un volt per qualsevol dels pobles grans de les comarques gironines. El trànsit rodat ha desaparegut i els vianants hi poden caminar sense patir cap ensurt. Aquesta transformació és fruit de moviments veïnals i de competents agrupacions polítiques, compromeses amb els seus discursos progressistes. Primer paraules i, després,

actes. No es d'estranyar, doncs, que Terrassa, com el Fènix, reneixi de les seves cendres, de temps molt durs i torni a ocupar un lloc destacat en el motor econòmic català.

El jaciment arqueològic i paleontològic de Vallparadís

El vuit d'agost de 2005, l'equip de Prehistòria de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, dirigit pel Dr. Eudald Carbonell, juntament amb els paleontòlegs que van treballar al jaciment de Cal Guardiola, reprenen les excavacions al marge esquerre de la riera a uns cent metres en línia oblícua (angle d'uns 15°) d'aquest jaciment. Aquesta és una intervenció planificada d'antuvi. Els

investigadors, atents a les obres d'infraestructures públiques, esperaven el moment que es comencessin els treballs (Figura 2).

Els fets són aquests: s'està construint una estació dels Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya i els moviments de terres són espectaculars. Amb el precedent d'abundant fauna a tocar del lloc dels treballs, comencen a inspeccionar les rases, els munts de terra i els perfils del colossal talús, de més de vint metres d'altura. Enmig de la fauna, abundant i variada, hi destaquen petites eines, tallades sobre roques locals: pòrfirs, lidites, quarsos, algun sílex... I amb els útils, neix una discussió transcendent: aquests petits artefactes són, realment, indústria lítica? (Figura 3). Els dos

Figura 2. *Jaciment de Vallparadís: els arqueòlegs hi ha trobat instruments lítics i fauna fòssil d'una cronologia propera al milió d'anys*

codirectors, en Joan Garcia i en Kenneth Martínez, passen quinze dies de gran incertidum. Els útils, si ho són, s'assemblen més al Mode 1 de tradició africana que no pas al tradicional europeu, més evolucionat, entenent com a "evolucionat" la presència d'artefactes més grans, com ara choppers, nuclis de talla, ascles de gran format... Allò no podia ser. Calia estar-ne segurs, perquè els únics antecedents peninsulars, efectivament, es trobaven al nivell 6 de la Gran Dolina d'Atapuerca (Burgos) i als jaciments granadins d'Orce, que depassen el milió d'anys.

El jaciment de Vallparadís, si es confirmava la presència d'activitat humana, canviava d'estadi: passava de ser un jaciment únicament paleontològic a ser un jaciment a més a més antròpic, la qual cosa garantizava la continuïtat en els treballs, atès que la informació que aportaria seria, també, única al continent europeu. Amb el convenciment que es trobaven amb aquesta segona possibilitat, van demanar més mitjans i que s'allargués el temps de la intervenció d'urgència.

Actualment (febrer de 2006), sis mesos després de l'inici de la intervenció arqueopaleontològica, hi treballen seixanta persones i el nombre d'aquests arcaics, però efectius, instruments s'apropa a la increïble xifra de deu mil. És, certament, el jaciment europeu on s'ha identificat i catalogat el nombre més alt d'aquests minúsculs artefactes lítics, els quals, naturalment, anaven acompanyats del mateix tipus de fauna localitzada a Cal Guardiola.

Figura 3. La major part dels instruments lítics de Vallparadís són de petit tamany

El context: els primers homínids de la península Ibèrica i del continent europeu

El significat o importància de les troballes arqueològiques realitzades a Vallparadís és que aporten una valuosíssima informació per comprendre l'arribada i posterior ocupació dels homínids a la península Ibèrica i, en un marc més ampli, al continent europeu.

La sortida d'Àfrica dels homínids i la seva migració cap a Europa és un tema complex i encara de gran incertesa pels investigadors que treballen aquesta qüestió perquè continuen sense resoldre's tres preguntes bàsiques. Primera: quan es va produir aquesta sortida? No se sap amb exactitud, però, actualment, els jaciments més antics localitzats fora d'Àfrica (Dmanisi a Geòrgia, Yiron a Israel) presenten una cronologia pròxima als 2 milions d'anys. Segona: quina va ser la primera espècie en marxar d'Àfrica? Tradicionalment s'ha considerat que era *Homo erectus* o *Homo ergaster*, però, els fòssils descoberts a Dmanisi des de l'any 2001 han fet replantejar aquesta teoria: aquesta aventura podria haver estat protagonitzada per *Homo habilis* o, podria ser, fins i tot, que l'haguessin dut a terme dues espècies diferents. Tercera: quina ruta van seguir? S'han proposat tres vies d'accés (Pròxim Orient, canal de Sicília i estret de Gibraltar), però, cap d'elles, ha estat acceptada unànimement pels especialistes com a únic o principal recorregut del flux migratori².

A la península Ibèrica, els primers testimonis ben documentats de la presència d'homínids es localitzen en dues àrees: una al nord de la part central (Serra d'Atapuerca, a Burgos) i l'altra al sud (conca de Guadix-Baza, a Granada). S'hi han registrat evidències - cultura material (eines de pedra) o antropològiques (restes d'homínids)³- que

posen de manifest que els homínids van ocupar la península Ibèrica per primera vegada fa com a mínim 1,3 milions d'anys⁴.

En aquest context, Vallparadís és el primer jaciment amb un registre variat (amb indústria lítica i fauna) descobert a la part nord-oriental de la península Ibèrica i, per tant, a desenes de quilòmetres de les dues àrees esmentades anteriorment. De moment, no s'hi ha trobat restes fòssils d'homínids. Però, tenint en compte que les excavacions continuen en l'actualitat, no es pot descartar que aquest jaciment terrassenc encara pugui proporcionar alguna sorpresa més en aquesta direcció, la qual cosa ampliaria considerablement els nostres coneixements sobre els primers *Homo* que es van instal·lar a la península Ibèrica (Taula 1).

Prehistòria i socialització del coneixement

Per referir-se o descriure el crani trobat l'any 2001 al jaciment de Dmanisi (Georgia), l'articulista Rick Gore titulava, per copçar l'atenció del lector, el seu article publicat a la prestigiosa revista *National Geographic* d'aquesta manera: "*Tot apunta que els primers homínids que van sortir d'Àfrica tenien un cervell de mosquit*"⁵.

Sempre ens ha agradat que algú, de manera irreverent, trenqui pel mig els esquemes i espatlli qualsevol mena de litúrgia avorrida i carrinclona. El titular ens sembla fantàstic. L'entén tothom. Així, els homínids de Vallparadís, a part de tenir un cervell de mosquit, confeccionaven uns útils de pedra amb consonància amb el seu òrgan rector. La qual cosa no vol dir que fossin uns éssers amb poca capacitat per discernir. És a dir: no eren estúpids. Hem de pensar en ells com a ésser

socials, capaços de viure en un medi molt hostil, d'ajudar-se, amb tots els matisos que pugui tenir aquest sofisticat concepte, de comunicar-se, encara que el llenguatge com actualment l'entendem, sigui ben diferent. En resum: eren ben capaços de controlar l'entorn i ser al capdamunt de la cadena alimentària -menjar i estar atent a no ser devorat- en aquell paradís ecològic i biològic, ara desaparegut, però tantes vegades somniat.

Terrassa i els departaments administratius pertinents de la Generalitat de Catalunya, han apostat per la Cultura. Si el projecte dels companys de la URV arriba a bon port, aquesta ciutat vallesana allotjarà un Bé Cultural de primer ordre. La cultura, que al capdavall és informació, modifica per bé les persones. La prehistòria, i en concret aquest episodi terrassenc de Vallparadís, se sumará a la fragmentària informació que tenim d'aquells

temps remots i aportarà una mica més de llum al coneixement que tenim dels nostres orígens.

Ara som l'espècie dominant del planeta. No hem d'oblidar, però, que l'hauríem d'administrar amb molt de sentit comú, perquè els ecosistemes són molt fràgils. Hem passat d'una economia de subsistència a una producció controlada dels aliments. Som una massa tan gran de població que l'alimentació requereix una gran planificació. La prehistòria ens mostra com vivien els nostres avantpassats: una lliçó magistral de com aprofitar els recursos naturals. Això ha de formar part de la base del coneixement de tots els ciutadans. El treball dels investigadors del jaciment prehistòric de Vallparadís és fonamental. La informació obtinguda aviat serà a l'abast de tothom. Socialització del coneixement. Això mateix.

Agraïments

Als arqueòlegs i companys Eudald Carbonell, Joan Garcia i Kenneth Martínez per les seves explicacions in situ de les restes arqueològiques i faunístiques localitzades al jaciment de Vallparadís.

Notes

- 1 *Posteriorment, aquesta conferència va ser publicada. Veure: Berástegui, X., Casanovas, J. i Moyà, S.. (2000); El jaciment paleontològic de Cal Guardiola. Una finestra oberta al plistocè inferior de Catalunya. Contextualització geològica. Tribuna d'Arqueologia 1997-1998. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Pàgs. 255-277.*
2. *Per informació més detallada sobre el tema de la sortida d'Àfrica per part dels homínids es poden consultar els següents treballs: Agustí, J. i Lordkipanidze, D. (2005); Del Turkana al Cáucaso. La evolución de los primeros pobladores de Europa. Barcelona: RBA Libros; Carbonell, E., Mosquera, M., Rodríguez, X. P. i Sala, R. (1999); Out of Africa: the dispersal of the earliest technical systems reconsidered. Journal of Anthropological Archaeology, número 18, pàgs. 119-136; Lumley, H.; Nioradzé, M.; Barsky, D.; Cauche, D.; Celiberti, V.; Nioradzé, G.; Notter, O.; Zvania i D.; Lordkipanidze, D. (2005); Les industries lithiques préoldowayennes du début du Pléistocène inférieur du site de Dmanissi en Géorgie. L'Anthropologie. Volum 109, número 1. Pàgs. 1-182.*
3. *En el cas de la conca de Guadix-Baza, la presència o no de fòssils atribuïts al gènere Homo és una qüestió llargament debatuda pels investigadors des de principis dels anys vuitanta del segle passat. Una darrera aportació sobre aquesta problemàtica es pot consultar a: Gibert, J. (2004); El hombre de Orce. Los homínidos que llegaron del sur. Còrdova: Editorial Almuzara. En canvi, en el cas de la serra d'Atapuerca, no hi ha dubte en atribuir-los al gènere Homo i, concretament, a l'espècie Homo antecessor. Veure, per exemple, el llibre: Bermúdez de Castro, J. M^a (2002); El chico de la Gran Dolina. En los orígenes de lo humano. Barcelona: Editorial Crítica.*
4. *Els jaciments més antics localitzats en aquestes dues àrees són: Barranco Leon (1,3 milions d'anys) i Fuente Nueva 3 (1,2 milions d'anys) a la conca de Guadix-Baza, i, a la serra d'Atapuerca, Sima del Elefante (1,1 milions d'anys) i Gran Dolina (800.000 anys).*
5. *Gore, R. (2002); ¿El primer explorador? Un nuevo hallazgo sacude el árbol genealógico de los humanos. National Geographic España. Barcelona: National Geographic. Pàgs. 2-11.*